

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.336

27 de juny del 2017

SUMARI

- 1 Eugeni S. Reig ► El valencià de sempre: endreça, endreçar
- 2 Cercle Vallcorba ► No deixem que el català se'ns desfaci (4). La llengua i l'acadèmia
- 3 F. Xavier Vila ► Mirar-se al mirall canadenc
- 4 Gabriel Bibiloni ► “Condó”. Com és possible?
- 5 Teresa Tort ► Samaruc
- 6 Maria Cucurull ► Duus la farmàcia oberta i altres eufemismes
- 7 Carme Junyent ► “Al segle XXI desapareixerà entre el 50% i el 90% de les llengües”
- 8 Emma Vilarasau ► “Vull agrair tot el que m'han ensenyat els personatges que he interpretat”
- 9 Jordi Badia, David Casellas, Lluís Marquet ► Resolguem dubtes: *acondicionar, *afincar-se, *agulletes
- 10 Caplletra. Revista Internacional de Filologia ► Sumari del núm. 62 (primavera 2017)
- 11 Noms. Revista de la Societat d'Onomàstica ► Sumari del núm. 6 (2017)

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que recull informacions d'actualitat sobre llengua catalana.

ISSN 2462-7003 Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 El valencià de sempre: endreça, endrecer

Eugeni S. Reig

El valencià de sempre (Alzira: Bromera, 2015), pàg. 271

endreça

Maldat enginyosa i poc important pròpia d'un xiquet.

Andreuet, no faces endreces si no vols que em lleve la corretja i et faça blau.

La paraula *endreça*, d'ús habitual en el migjorn valencià, és una reducció de *mala endreça*.

En valencià també es diu: iseta, mala endreça, maldat, maleitor, malesa

La llengua estàndard sol emprar: entremaliadura

En castellà es diu: *diablura, trastada, travesura*

endrecer

Que fa endreces. Es diu, fonamentalment, dels xiquets.

Les xiquetes del primer pis són molt endreceres. Encara no l'han pensada, ja l'han feta.

En la rondalla "El ferrer de Bèlgida", d'Enric Valor, podem llegir:

Tenien dos xiquets, polits i rebolicats, que es criaven forts, i que, per més llavades que els espolsava Pepeta, ben sovint anaven amb les cares mascarades del fum de la fornal i amb les manetes vermelles del rovell del ferro i de la ferritja. I és que eren vius i endrecers de mena!

La paraula *endrecer*, d'ús habitual en el migjorn valencià, és una reducció de *mal endrecer*.

La llengua estàndard sol emprar: entremaliat

En castellà es diu: *travieso*

2 La llengua i l'acadèmia

No deixem que el català se'ns desfaci, 4

Cercle Vallcorba @cerclevall

Juny de 2017

<https://sites.google.com/site/cerclevallcorba/davantals/la-llengua-i-l-academia>

La normativa afecta la llengua que s'ha de fer servir en els registres formals, especialment l'ensenyament (primari, secundari i universitari, cadascun amb llurs característiques); els mitjans de comunicació (premsa, ràdio, televisió i publicitat); i la producció tant literària (assaig, narrativa, teatre, poesia, etc.) com científica. Les solucions diverses amb què les llengües resolen l'establiment de la normativa vénen del fet que cada llengua té una història pròpia i cada país fa, en el camp de la normativització lingüística, la seva guerra particular.

El castellà, que acompanyà l'expansió colonial dels segles XVI-XIX, s'imposà arreu sobre les llengües natives i, a partir del segle XVIII, ho intentà amb les altres llengües de la península Ibèrica, amb resultats desiguals. Al segle XVIII la llengua castellana es dotà de la Real Academia Española, que és la institució rectora a Espanya pel que fa a les normes de la llengua. Ho féu a imitació de França, on l'Académie Française basà la normativa en les característiques lingüístiques del francès de l'Illa de França, que el sistema jacobí s'ha encarregat de difondre, amb prou succés per a anorrear tots els altres dialectes francesos i per a reduir a llengües residuals totes les altres del territori estatal.

Pel que fa a l'italià, ja el 1582 fou fundada l'Accademia della Crusca per defensar el predomini de les normes del florentí contra els altres dialectes. El cas de la normativització acadèmica italiana ens és especialment interessant perquè ha aconseguit, amb el suport de l'estat, l'acceptació general d'un estàndard unificat. El cas de l'anglès és ben singular, perquè els seus parlants no tenen una autoritat lingüística determinada. Els americans fan servir, entre més diccionaris, el *Webster's Unabridged Dictionary of the English Language*, i els britànics, els diccionaris i les obres gramaticals d'Oxford University Press i Cambridge University Press.

Llengües com el català, el basc, l'occità i el bretó es troben en una situació geopolítica radicalment distinta de llengües com el castellà, el francès, el portuguès, l'alemany, etc., que tenen al darrere el suport total d'un estat independent o més, cosa que, des del segle XVIII fins ara, no ha estat el cas del català. No es pot dir, és clar, que la situació del català sigui residual, com ja va essent la

de l'occità, però el mal és que ens hi anem aproximant... El català, llengua d'origen gal·lo-romànic, no tan sols s'ha desplaçat a la consideració de llengua hispano-romànica, sinó que, pel camí actual, pot arribar a no ésser gaire més que una variant de la llengua d'Espanya amb unes quantes pinzellades etno-gràfiques. L'autoritat acadèmica hi té una responsabilitat determinant, i el camí que segueix darrerament és més que una invitació al pessimisme.

Cal ésser molt conscients dels factors que fan impossible, ara com ara, que el català sigui llengua d'ús general al propi territori. D'una banda la imposició de l'oficialitat del castellà –que implica la bilingüització forçosa de la població arreu dels Països Catalans–, amb les excepcions d'Andorra, on tan solament la nostra llengua és oficial, i de la Catalunya del Nord, on tan sols ho és el francès. Això fa possible que milions de persones que habiten arreu de Catalunya, el País Valencià i les Balears es mantinguin unilingües en castellà en tota circumstància de llur vida. I això és especialment greu a les àrees metropolitanes de les ciutats principals, Barcelona, València i Palma, però també com Alacant, Elx, Tarragona, Girona, Lleida i Terrassa, ciutats que al llarg del segle XX han rebut milions de castellanoparlants, molts dels quals, després de quaranta i cinquanta anys de residència al nostre país, romanen encara unilingües en llur llengua d'origen.

A aquesta pressió que rep el català pel contacte directe amb la llengua castellana, en situació d'ús subordinat, cal afegir-hi la pressió que prové de la desproporció a favor del castellà, arreu del país, en els mitjans de comunicació (premsa, ràdio i televisió), sintonitzables al territori (tal com descrivim al davantal [«La realitat lingüística i els mitjans de comunicació»](#)), i les gravíssimes deficiències que es detecten en l'ensenyament públic i privat (tal com descrivim al davantal [«La llengua a l'ensenyament»](#)). Així, en determinades àrees, justament les més poblades, ha tingut curs entre molta gent un català força deficient i acastellanat, molt pitjor que el que es va trobar Fabra a la primeria del segle XX. Llavors el català oral de la gent del carrer era bàsicament bo i el català més acastellanat era l'escrit, per influència de l'ensenyament exclusivament en castellà ja des del segle XIX i també per la introducció de models literaris castellans.

Si Fabra va considerar que, a més de resoldre el problema de les discrepàncies a l'hora d'establir un model d'ortografia modern, calia esporgar la llengua dels nombrosos castellanismes que afectaven sobretot el català escrit, què no hauria de fer ara, amb la situació totalment desmanegada amb què ens trobem! Però ell ens va deixar un guiatge preciós: mirar de restablir o revitalitzar els

mots i les construccions que havien arribat fins a nosaltres o, subsidiàriament, recuperar usos clàssics.

Vista la situació actual del català, és doncs, un autèntic suïcidi d'acceptar aquestes formes servils, calcades del castellà, que no aporten res i que no fan res més sinó substituir les catalanes de sempre, encara usades arreu del territori, en àmplies àrees amb exclusivitat, i que només en algunes sofreixen la competència o la substitució en el cas de parlants descurats o simplement més acastellanats lingüísticament. No podem, doncs, sinó deplorar que, amb un criteri condescendent, l'autoritat acadèmica, l'IEC, vagi cedint com més va més en l'admissió, al costat de les formes catalanes de sempre, de mots, girs i construccions calcats del castellà, apareguts ara mateix o fa quatre dies i no compartits, en molts casos, per la major part del territori, cosa que porta, de fet, a la substitució del patrimoni que és fruit d'una evolució de segles i que ha permès que el català sigui català. Ens dol de veure en aquesta orientació de l'IEC l'inici d'una desconstrucció de l'obra de Fabra i un greu perill per al futur de la nostra llengua, que, certament, pot desaparèixer per la deserció dels seus parlants, però potser encara més per l'adopció dels patrons de la llengua que la domina, sempre tendint a eliminar, ara l'una ara l'altra, tota forma catalana per la castellana corresponent, si la primera és *massa* distinta de la segona.

Entenem que aquesta actitud persistent de la Secció Filològica (SF) de l'IEC respon a una presa de posició que no ha estat oficialment explicitada, perquè allò que la SF continua afirmant oficialment és que les seves decisions s'incardinen en la línia establerta per Pompeu Fabra. Tanmateix, aquesta posició podem deduir-la de reiterades declaracions en el pla privat d'alguns membres de la SF i de certs responsables lingüístics de mitjans de comunicació que els són afins. En síntesi, vénen a dir que la situació actual de la llengua és irreversible; que, en conseqüència, és indefectible que el català vagi acostant-se al castellà, i que la norma lingüística ha d'anar reconeixent el resultat d'aquest procés de convergència.

La SF, que tan bona feina ha demostrat saber fer en el terreny científic d'estudi de la llengua i de creació d'infraestructures per a aquest estudi, demostra no saber entendre o no saber complir gaire bé la seva missió i la seva responsabilitat com a autoritat normativitzadora d'una llengua en una situació com aquesta en què es troba el català.

Tots els organismes normativitzadors, en totes les èpoques de l'Europa moderna i contemporània, però encara més en el cas de llengües víctimes d'un llarg procés de substitució estructural, prenen les decisions normatives d'acord amb

un model lingüístic, no pas sucumbint a un procés degradador. La gran gesta de Fabra i els qui han continuat la seva línia ha estat precisament dissenyar el model lingüístic a què aspirava i aspira una majoria de la societat catalana, la qual considera la llengua com una part fonamental de la pròpia reconstrucció nacional. Un model que ha d'ésser construït sobre bases científiques, no cal dir-ho, i que ha d'establir la llengua com a llengua nacional, autònoma de qualsevol altra, arrelada en la tradició pròpia i representativa de la realitat geolèctica i sociolectal genuïna. Aquest model és el model de Fabra, que cal continuar construint i no pas desconstruint. Mentre no hi hagi un redreçament en aquesta direcció, la SF, i darrere seu l'IEC, lamentablement serà més una part del problema que no pas, com li correspondria, la impulsora de la solució.

3 Mirar-se al mirall canadenc

F. Xavier Vila

Ara, 01/06/2017

http://www.ara.cat/opinio/Mirar-se-al-mirall-canadenc_0_1808219167.html

L'any 1995 els independentistes del Quebec van perdre pels pèls el segon referèndum d'independència. Vint-i-dos anys després, el Canadà celebra els 150 anys de la creació de la federació, el seu sesquicentenari, amb un primer ministre quebequès. El país s'omple de banderoles i de souvenirs amb la fulla d'auró, s'hi celebren actes commemoratius, es publiquen llibres sobre la seva història i als mitjans s'enraona sobre el sentit del país. Avui molts canadencs estan orgullosos d'un país pròsper, democràtic i que funciona. Però què ha passat?

Bona part de la resposta es troba en el canvi de mentalitat en què es van embarcar les elits canadenques dècades enrere, i que ha acabat impregnant la societat. Aquestes elits van entendre que, si volien superar la inestabilitat generada pel no reconeixement de la realitat plurinacional del seu país, calia una transformació. L'estat havia de deixar de ser una eina al servei del supremacisme anglòfon i calia que esdevingués l'instrument que garantís la diversitat lingüística del Canadà. I van posar fil a l'agulla. El procés no ha estat fàcil, però el canvi ha estat substancial. El Canadà ja no és una nació anglòfona amb una minoria francòfona, sinó un estat format per pobles i comunitats diferents que tenen drets inalienables entre els quals hi ha la preservació de la seva llengua i cultura. El país es defineix com a bilingüe (anglès-francès) i multicultural, reco-

neix explícitament l'existència de la nació quebequesa i accepta l'oficialitat territorial de nombroses llengües de les nacions originàries.

Dues han estat les estratègies lingüístiques per pacificar les tensions canadenques. La primera ha consistit a reconèixer a les províncies, veritables subjectes de la federació, un amplíssim marge de maniobra en terreny lingüístic. Això ha permès, per exemple, que el Quebec tingui des de 1977 una única llengua oficial, el francès, amb reconeixement de drets individuals als anglòfons tradicionals. Al Quebec la primacia del francès es percep arreu: en una administració –també judicial– francesitzada; en un món socioeconòmic en què la llengua pròpia és l'eina habitual de treball, l'etiquetatge i el paisatge comercial, i on resulta impensable que no s'atengui el client francòfon en francès, en persona, per telèfon o per internet; i en espai comunicatiu, on el francès té una presència destacadíssima. Altres províncies han triat règims lingüístics bilingües o unilingües. Però el que resulta fonamental és que, en comparació amb Espanya, on la Constitució s'utilitza per imposar la supremacia del castellà a tot arreu, al Canadà el marge d'actuació territorial és molt més ampli i depèn essencialment de les províncies i els territoris, que en aquest sentit es poden considerar lingüísticament (força) sobirans.

L'altra estratègia desplegada per superar el conflicte lingüístic ha estat convertir l'administració federal en una institució profundament bilingüe, des de la justícia federal, on es poden seguir processos en francès, fins a l'exèrcit, amb unitats francòfones i comandaments bilingües. Aquest bilingüisme federal es fa perceptible ja a l'estranger amb la salutació “*Good morning - Bonjour*” dels treballadors d'Air Canada; als documents d'immigració, impecablement bilingües; o a les finestretes de revisió dels passaports, que recorden –arreu del Canadà!– el dret d'adreçar-se en anglès o francès als funcionaris federals. Un Comissariat de Llengües Oficials supervisa les bones pràctiques en terreny lingüístic. Aquestes polítiques tenen efectes constatables. Al llarg de les darreres dècades, centenars de milers de famílies anglòfones han escolaritzat els seus fills en escoles d'immersió en francès esperonades pels beneficis que té saber francès a l'hora de treballar amb o per a l'estat canadenc. La capital federal, Ottawa, ubicada en territori anglòfon, presumeix tanmateix de bilingüisme fins i tot en la retolació dels carrers i en molts comerços. De fet, la Universitat d'Ottawa és la principal universitat bilingüe del país i enguany celebra el desè aniversari dels programes d'immersió lingüística en francès.

És obvi que Espanya no és el Canadà, i que el model canadenc té molts aspectes perfectibles, sobretot en relació a les nacions originàries. Tanmateix, ara

que alguns unionistes rumien quines alternatives podrien oferir per seduir part dels independentistes, l'exemple canadenc evidencia el llarg camí que hauria de recórrer el *constitucionalisme* si vol fer una proposta amb certa credibilitat. Perquè, mentrestant, sobre el terreny, la seva tropa continua més atenta a escanyar el català als senyals de trànsit, a les escoles o als aeroports que no pas a superar el model d'*España es Castilla y el resto es tierra conquistada*.

4 “Condó”. Com és possible?

Gabriel Bibiloni @bibiloni

Publicat originàriament al suplement *l'Espira* del *Diari de Balears*, 25/10/2008, reproduït a *Amb bones paraules* (Palma: Leonard Muntaner, 2012), pàg. 35

<https://bibiloni.cat/ambbonesparaules/condo.html>

La paraula avui més habitual en llenguatge formal és *preservatiu*, però també hi ha el sinònim del títol, i d'aquest parlarem avui. No se sap l'origen d'aquesta paraula. La vinculació del mot a un doctor Condom, que hauria treballat al servei dels interessos sanitaris de Carles II d'Anglaterra (1630-1685), és una hipòtesi entre altres. Menys versemblant és encara la relació de l'instrument amb la vila occitana de Condom, en el departament de Gers, encara que aquesta disposi de tot un museu del preservatiu. Té més bon predicament la hipòtesi que relaciona la paraula amb el verb llatí *condere*, 'amagar, protegir', l'arrel del qual dóna el verb espanyol *esconder*. Sigui com sigui, s'accepta que aquesta paraula en les diverses llengües és un anglicisme, és a dir, el mot es va encunyar en anglès, i això degué ser en el segle XVII o potser el XVIII. De l'anglès la paraula *condom* va passar a una munió de llengües: l'alemany, el danès, el noruec, el suec i el txec diuen *kondom*; el francès, l'italià i el portuguès, *condom*; el neerlandès, *condoom*; el finès, *kondomi*; l'esperanto, *kondomo*, etc. Tots amb *m*.

Per quins set sous en català no es diu *condom*, de manera paral·lela a totes les altres llengües? És molt bo d'entendre i només hi ha una explicació: la interposició de l'espanyol entre nosaltres i la resta del món. Quan la paraula *condom* arribà a l'espanyol, es va adaptar a aquesta llengua de la manera que ho fan totes les paraules acabades en *-m*: canviant aquesta *m* per *n* (*Adán*, *algun*, *flan*, *harén*, *Jerusalén*, *ron*, i fins i tot *cederrón*). Però la nostra llengua no té cap problema per a incorporar paraules amb *-m* final, perquè en tenim per a regalar i per a vendre. En català hem fet la bestiesa d'introduir *condó* en lloc del *con-*

dom que tot faria esperar. I és que *condó* ve directament de l'espanyol, aplicant l'equivalència més o menys sistemàtica –ón/-ó: *avión/avió, melón/meló... condón/condó*. Més o menys la mateixa bestiesa que si diguéssim *ro* (rom) o *cederró* (cd rom); o *fla* (flam) o *Adà* (Adam) o *harè* (harem). O *Cristòfol Coló*.

El fet que la gent digui espontàniament *condó* —si no diuen *condon*— és comprensible tenint en compte els mecanismes que just ara hem referit. Però que el diccionari oficial de la llengua dugui *condó* ja no és tan comprensible. El diccionari Fabra no duia ni *condó* ni *condom*. Es veu que durant molt de temps era una paraula considerada no prou digna per a figurar en els diccionaris. En els diccionaris acadèmics espanyols el mot no hi apareix fins al 1989, si no vaig molt errat. El 1973 va sortir el cinquè tom de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, que registra *condó*, però després hi va haver una rectificació. Els diccionaris castellà-català (1985) i anglès-català (1986) de la marca Enciclopèdia Catalana encara porten *condó*, però el diccionari italià-català (1992) ja ha optat per *condom*. El *Gran diccionari de la llengua catalana* (Enciclopèdia Catalana), de 1998, i la versió més actualitzada de la *Gran Enciclopèdia* (versió electrònica) duen *condom* com a forma preferent i *condó* com a forma secundària. El mateix fa el *Diccionari de la llengua catalana multilingüe*, d'Enciclopèdia Catalana, compendi de diversos diccionaris bilingües. D'altra banda, guard retalls del diari *Avui* d'aquella dècada que mostren que el diari havia decidit de fer servir la forma *condom*.

Si s'estava produint un procés de rectificació d'un error indiscutible, per què la Secció Filològica, quan va redactar el DIEC (1995), va decidir d'aturar aquesta rectificació i consagrar el sinistre *condó*, que és l'única forma que porta el dit diccionari? Ens ho haurien d'explicar, però en qualsevol cas ho consider un fet molt lamentable. Esperem que en aquest punt els catalanoparlants de bon gust segueixin els diccionaris de l'Enciclopèdia i no el DIEC.

Gabriel Bibiloni
@bibiloni

Segueix

En resposta a @bibiloni @Ravecros @nuvol_com

Sí, en aquest país abans del DIEC hi havia **CONDOMS**.

17:16 - 1 juny 2017

5 Samaruc

Teresa Tort @teresa_tort

Blog *Agafada al vol*, 15/04/17

<http://blocs.mesvilaweb.cat/tort/?p=269561>

Qualsevol petit trajecte ens regala descobertes. No cal anar a l'altra punta del món per conèixer elements que ignoràvem i que no enriqueixen, fins que els hem trobat, la nostra mirada cap a l'exterior.

Just ahir vam fer els 15 km del GR entre l'Ampolla i l'Ametlla amb uns amics. Com que Setmana Santa és època d'excursions, el trajecte va ser prou concorregut però el paisatge estàtic es deixava admirar indolent. Després de quatre hores de caminada i de parades breus, teníem avesats els ulls a la bellesa dels arbres abocats a l'abisme i al magnetisme de les rogenques roques abruptes que els amarraven en terra. Al final del camí, vam arribar a un port natural que fa de porta d'entrada a la zona urbanitzada de l'Ametlla de Mar. I amb l'ofacte entrenat al perfum del timó, del romer i dels arbustos ufanosos de primera primavera, ens va sobtar el tuf que provenia d'una petita llacuna al marge esquerre del port que estàvem vorejant.

Ens hi vam atansar i, mentre fèiem hipòtesis sobre l'origen d'aquella aigua transparent, una senyora que observava l'aqüífer des de la tanca de fusta que el delimitava ens va explicar amb entusiasme que es tractava d'aigua dolça, que la pudor no provenia d'allí, que era un espai recuperat i que hi estaven reintroduint espècies autòctones en perill d'extinció, com el *samaruc*. Teníem un panell informatiu a un metre de nosaltres que en donava més detalls i que potser no ens hauríem aturat a llegir si no fos per la recomanació de la nostra guia fortuïta, una treballadora municipal en ruta d'inspecció.

Què en sabíem dels samarucs fins a la conversa d'ahir arran d'una petita llacuna? No n'havíem sentit a parlar mai. Desconeixíem que és un peix endèmic que només es localitza en zones de marjal d'alguns indrets del País Valencià i del Delta de l'Ebre; que és carnívor i que s'alimenta d'insectes, cucs i crustacis; que és una paraula d'[origen incert](#) i que es coneix amb el nom científic de *Valencia hispanica*.

A la Llacuna del Port de l'Estany vam descobrir una realitat que havia existit des de molt abans que nosaltres hi tinguéssim accés i que continuarà existint –si persisteix la perícia dels governants de *la Cala*¹ a cuidar aquest tipus d'espais naturals– malgrat que els passavolants n'ignoren o n'obliden el valor que

té. Ara bé, qui atorga el valor que li correspon a un peix diminut que necessita protecció per a no desaparèixer? Qui no el coneix, qui no n'escolta la història i qui no el recorda segur que no.

Els samarucs podrien convertir-se en un emblema de les paraules d'abast reduït o fins i tot de les llengües minoritzades, que van perdent presència i vitalitat perquè tot els va a la contra. Els blocs de pisos altíssims, la massificació turística, els productes globals per als gustos globals, la pressa i moltes altres característiques més d'un model social centrat en els guanys econòmics són enemics de tot allò que no es compra ni es ven.

Només hi ha una via per salvar els samarucs i les paraules i les llengües endèmiques de cada lloc: la nostra atenta mirada, el nostre reconeixement i la nostra memòria.

¹ L'Ametlla de Mar o la Cala: vegeu la [Viquipèdia](#).

Altres entrades del blog *Agafada al vol*, de Teresa Tort: [Arítjol](#) (23/05/2017), [Coral](#) (02/05/2017), [Goig](#) (23/04/2017).

6 Duus la farmàcia oberta i altres eufemismes

Maria Cucurull @mariacucurull

El Periòdic (Andorra), 25/05/2017

<http://www.elperiodic.ad/opinio/article/58127/duus-la-farmacia-oberta-i-altres-eufemismes>

Les converses a la sala de professors donen molt de si. L'Andrea explicava que farà un dissecció a l'aula amb els de primer. La pràctica es fa amb cervells. Així! I a partir d'aquí hem començat a parlar sobre els cervellets que ens donaven de petites. La Judit deia satisfeta que es veu que és proteïna pura! Tot m'ha vingut a la memòria... aquells plats de cervellet amb *criadilles* i els meus germans de fons rient i dient «Ecs, ecs; ai si sabessis el que menges!» i reien i reien. Jo immersa en els meus records i de sobte he vist que la Silvia ens ha mirat estranyada. No, no, no; ella de petita tampoc va refusar mai cap plat d'aquests d'alt contingut proteic. La mirada tenia un deix de decepció perquè ella, que és de Madrid i que parla un català de manual, ha intuït que era un barbarisme.

Criadilles? Com es deu dir en català... És una d'aquelles paraules que difícilment hem vist escrita i que no sentíem des que érem petits i ves, això ja passa... Hi ha paraules de les nostres padrines que són barbarismes d'aquells d'*antes*. I ràpid, ràpid, hem esmenat l'error. Resulta que en català se'n diuen *turmes*.

És evident que no se'n poden dir *testicles de xai* perquè si ens els hem de menjar, cal un eufemisme. De fet, en totes les llengües n'hi deu haver. En anglès a les *turmes* se les anomena de diverses maneres, s'hi poden referir com a *stones* (pedres), *mountain oysters* (ostres de muntanya), *prairie oysters* (ostres de prat) o *lamb fries* (patates fregides d'anyell). En francès quan se les mengen alguns en diuen *animelles*, altres parlen de *rognons blancs* i els més sorneguers amb les criatures en diuen *amourettes*.

I sí, tenim eufemismes i en tenim molts! Ens costa dir les coses pel seu nom perquè al cap i a la fi, ens ajuden a atenuar la realitat, a veure les coses amb més bons ulls i així tot plegat ens resulta més balder i segons quines situacions ens engavanyen menys.

Per això, quan veiem que algú duu la bragueta abaixada, acotem el cap i xiuxiuejant l'advertim dient-li que duu la *farmàcia oberta*. En serbi diuen que *tens el supermercat obert*; cosa que s'assembla molt a l'expressió del Kazakhstan, ja que en kazakh diuen que *tens la botiga oberta*. També crida força l'atenció la forma eufemística alemanya, *tens l'estable obert*, perquè es planten davant l'in-

dividu i comencen a comptar *un, dos, tres...* referint-se als animals que surten de la quadra. La mateixa suposada llibertat que té el *pajarito* en castellà.

I si els eufemismes ens semblen molt nostrats, les onomatopeies encara ho són més. L'espontaneïtat en què ens surten ens delata! Davant d'un plat de turmes a més d'un se li escaparia un *ecs*, o potser *uix* o bé diria *quin oix*! Als anglesos els delata el seu *yuck* i de ben segur que un francès corrent davant d'un plat d'*amourettes* oblidaria la dolça sonoritat de l'eufemisme i eludint la finor que tant els caracteritza, deixaria anar un *berk*!

[Uns quants eufemismes a RodaMots](#)

7 Carme Junyent: “Al segle XXI desapareixerà entre el 50% i el 90% de les llengües”

Entrevista a **Carme Junyent** per **Gustau Nerín**

El Nacional, 19/04/2017

http://www.elnacional.cat/ca/cultura-idees-arts/carme-junyent-congres-llengues-minoritzades_152178_102.html

Del 19 al 21 d'abril té lloc a Barcelona i a Vic el [I Congrés Internacional sobre Revitalització de Llengües Indígenes i Minoritzades](#). Aquesta cimera, que organitzen les universitats de Barcelona, Indiana Bloomington i Vic-Central de Catalunya, aplegarà uns 300 especialistes provinents dels cinc continents. Parlem sobre aquest esdeveniment amb Carme Junyent, membre del Comitè Organitzador d'aquest Congrés i reconeguda especialista en aquest tema.

Per què fer aquest Congrés ara?

A partir de l'any 2000 es van posar de moda els estudis lingüístics sobre la mort de les llengües, un tema al qual abans molt poca gent donava importància. I aquests estudis anuncien que al segle XXI desapareixerà entre el 50% i el 90% de les llengües que avui es parlen.

No són dades exagerades?

Aquestes dades s'extreuen d'estudis molt seriosos. Les llengües passen per tres fases de desaparició: la fase primària, que normalment dura segles, és la **bilingüïtzació**, és l'estadi en què es troba el català. La fase secundària és el punt en què es trenca la **transmissió de la llengua**: ja hi ha moltes llengües en aquest estadi. A partir d'aquí es passa ràpidament a la fase terciària, la dels

darrers parlants. Hi ha ja moltes llengües que estan en les dues darreres fases. Ens estem quedant sense patrimoni lingüístic.

Per què es dona aquest procés? Al segle XIX i XX podia haver-hi la influència del colonialisme, però el colonialisme s'ha acabat...

El que ha fet el segle XX ha estat accelerar uns processos que han existit sempre. Sempre hi ha hagut llengües que desapareixien, però no a la mateixa velocitat que ara. Des del 1492 les llengües del món ja s'han reduït a la meitat, especialment al món colonial. Però ha estat un procés molt lent. Per perdre una llengua calen com a mínim quatre generacions: no desapareix d'un dia per l'altre. Avui en dia ja portem uns segles de molta pressió, i això fa que moltes llengües estiguin a punt de desaparèixer. A Austràlia, amb 200 anys de colonització i el genocidi dels aborígens, han desaparegut la majoria de les llengües autòctones. De fet, hi queden molt poques llengües aborígens viables, si en queda alguna...

L'impacte de les noves tecnologies és perceptible?

Òbviament, no el podem ignorar. En alguns casos aquest impacte pot ser negatiu, perquè l'usuari tendeix a usar llengües dominants per adreçar-se a un món global. Però això no té per què ser necessàriament així, perquè a internet hi és qui vol, i com vol. Pots participar-hi amb la llengua que vulguis i ningú t'ho prohibeix. Després de la ràdio, internet és el mitjà més plurilingüe, i això és bo... Ha ajudat bastant algunes llengües.

Es pot revertir aquest procés de desaparició?

Molts dels assistents a aquest congrés aporten idees de com revitalitzar les llengües minoritzades i indígenes. Aquests processos s'haurien de poder revertir. Però jo, un exemple de procés de revitalització completament reeixit, no en conec cap. Hi ha qui parla del cas hebreu, però per a mi el procés de l'hebreu és únic, irrepetible i no desitjable. Malgrat tot, espero que sí que sigui possible revitalitzar les llengües. Si no, estem perduts.

El procés de revitalització, depèn de legislacions lingüístiques?

Els especialistes, avui en dia, creuen que han de ser els parlants els que reaccionin: ells tenen la clau del que passarà. Les institucions arriben fins on arriben, tot i que ja aniria bé que no perseguissin les llengües minoritzades. L'oficialitat de les llengües és un parany que a algunes llengües no els ha servit de res. Cal que la gent es faci responsable de les seves llengües i que s'alliberin de prejudicis lingüístics. Per altra banda, hem de comptar amb la solidaritat dels parlants de llengües majoritàries. Això és clau. El gran problema de la revitalització de les llengües d'Europa és que no hi ha forma d'aconseguir nous

parlants. Sense la generositat dels parlants de les llengües majoritàries no podrem fer res. La desaparició de les llengües és un problema de tots, i no només dels seus parlants, i cal que tothom en sigui conscient.

Quines propostes fan els especialistes presents a aquest Congrés?

Hi ha molta diversitat, però el més sorprenent és que tots mostren tendència al que anomenen “empoderar la gent” (tot i que a mi no m’agrada gens el terme *empoderar*). Proposen que els parlants es facin càrrec de la seva llengua. No es parla tant d’oficialitat i de protecció com de participació. Hi ha moltes propostes basades en la música (un camp en què nosaltres podem mostrar certa experiència: vam tenir la Nova Cançó). També s’aposta per autobiografies lingüístiques, per accions a les escoles... Fa 20 anys s’hauria parlat més de drets lingüístics i d’oficialitat, però ara no és això el que domina. Molts investigadors creuen que han de ser els parlants els que recuperin la llengua.

El català es podria considerar una d’aquestes llengües amenaçades?

El català estaria en una fase primària, de bilingüització. Dóna símptomes de ser en procés de substitució. Jo diria que no ens trobem en un procés irreversible, però duem massa anys de caiguda sostinguda i caldria revertir la tendència. A algunes zones, com a la Catalunya Nord, el català està en un procés molt preocupant. Per altra banda, jo crec que hi ha molts miratges en el català. Hi ha gent que pensa que a les zones rurals la situació del català és molt bona, però ara per ara el català ja està tocat per tot arreu.

Catalunya ha rebut 300 llengües noves en els darrers 20 anys. Han arribat per quedar-se?

Dependrà completament del comportament lingüístic dels seus parlants. Però jo crec que ningú hauria de perdre la seva llengua perquè el pressionen, perquè l’obliguen. Això és importantíssim. Cal establir una relació de reciprocitat: no podem esperar que respectin la nostra llengua si nosaltres no respectem la dels altres. La gent hauria de ser lliure de triar. L’avantatge de les llengües és que són acumulables: per parlar una altra llengua no cal deixar la pròpia...

Quina política lingüística recomanaria per a una Catalunya independent?

Jo ja ho he dit moltes vegades. Crec que no hi hauria d’haver cap llengua oficial. Hauríem de reconèixer el patrimoni lingüístic que tenim, tot. Ara bé, hem de tenir clar que tenim la responsabilitat de preservar el català. A més del català, hi ha dues llengües que juguen un paper especial, al nostre país: l’anglès i el castellà, per motius diferents. Respecte al castellà, hauríem d’assumir que té una gran diversitat, perquè ara per ara estem fent la tasca de la RAE de “preservar la unitat de la llengua”. Ens hauríem d’alliberar de prejudicis per can-

viar les dinàmiques, i acceptar que hi ha moltes formes de parlar l'espanyol. Pel que fa a l'anglès, als meus alumnes els dic que l'anglès s'ha de saber, però no s'ha de fer servir. Hauríem de buscar alternatives i no renunciar a les nostres llengües. A l'acte de presentació del congrés, s'hi ha parlat en català, castellà, anglès i quítxua. No cal fer-ho tot en anglès. S'ha de ser conscient que cal preservar la llengua en la vida quotidiana.

Quina valoració feu de les inscripcions al congrés que comença avui?

Estem molt sorpresos de la quantitat de la gent que s'hi ha apuntat i de la qualitat dels participants. Ara sí: estem convençuts que aquest serà el primer congrés sobre el tema i que n'hi haurà un segon. Estem molt satisfets que hagi vingut gent de tot el món, dels cinc continents... Hi ha una implicació del territori i del món, en aquest I Congrés. No podíem estar més contents.

Vegeu també ["Catalunya, capital de les llengües en perill d'extinció"](#), de Marc Cros (*El Temps*, 19/04/2017)

8 Emma Vilarasau: "Vull agrair tot el que m'han ensenyat els personatges que he interpretat"

Paraules d'agraïment de l'actriu Emma Vilarasau en recollir el Premi Nacional de Cultura 2017

[Vegeu aquí el vídeo de la intervenció d'Emma Vilarasau](#)

Gràcies seria la paraula que resumiria tot el que vull dir, però ho concretaré una mica. El teatre és una feina d'equip. No és fàcil, treballar en equip: sovint tenim tots personalitats molt fortes, però sempre és enriquidor. Vull agrair a tots els directors, directores, dramaturgs, dramaturgues, actrius i actors que m'han acompanyat durant aquests anys, que m'han eixamplat la mirada envers el món i envers l'ànima humana. Vull agrair també tot el que m'han ensenyat els personatges que he interpretat, de mans de grans autors, i d'autors contemporanis. Per a mi, una de les coses més importants del meu ofici, la que més m'agrada, són les paraules. Les paraules que són paraules escrites en un paper, i que passen a ser matèria viva en boca de l'actor. Paraules que et donen les claus, si les saps obrir, de l'essència, del personatge. Sovint, la diferència entre una bona interpretació i una de millor està en el matís, està en la concreció, en l'univers subjacent que hi ha al darrere de cada paraula. Voldria agrair als grans traductors que tenim en aquest país –i que sovint passen molt desapercebuts– la feina que fan perquè paraules de Shakespeare, de Beckett,

d'lbsen, sonin en català com si haguessin estat pensades i creades en català. Dir-vos també que les paraules són les que connecten, almenys a mi, l'actor amb els seus sentiments, les seves emocions, que prestarà, que cedirà al personatge. Que és molt més fàcil, per a mi, si aquestes paraules són les teves, les paraules mamades, mastegades, treballades, viscudes, patides i estimades. He tingut la sort de poder treballar en català gairebé tota la meua vida, tot el que he fet, llevat d'algunes excepcions, i això per a mi ha estat una sort. Són paraules que et connecten també a un públic, a un poble, a una manera de fer, a una manera de dir, una cultura, una història i un país. Moltíssimes gràcies.

9 Resolguem dubtes: *acondicionar, *afincarse, *agulletes

Jordi Badia, David Casellas, Lluís Marquet

[*Resolguem dubtes*](#) (València: Tres i Quatre, 1998)

*acondicionar

No és català. Hi ha alternatives diverses per a suplir-lo, segons què vulguem indicar. **Condicionar**, entre més significats, té el de "sotmetre a unes certes condicions". EXEMPLE: aire condicionat.

Agençar i **habilitar** s'usen quan parlem de "disposar una sala, habitació... a un fi determinat (sobretot d'estètica o de comoditat). EXEMPLES: agençar una sala, habilitar una nau industrial per a fer-hi una discoteca.

Si parlem de "fer grans obres" (carreteres, edificis, etc.) podem emprar **millorar**, **reconstruir**, **reformat**, **remodelar**, **reparar**, **restaurar**, etc. EXEMPLES: millorar el paviment, reconstruir un edifici, reformat l'interior d'una església, remodelar una casa, reparar una façana, restaurar un monument.

***afincat-se**

No és català. Diguem-ne **establir-se**, **posar casa**. L'adjectiu *afincat, l'hem de canviar per **arrelat**, **establert**.

EXEMPLES: Després de voltar d'ací cap allà, va decidir d'establir-se a Vinaròs. [I no pas: ...va decidir d'*afincar-se* a Vinaròs.] Ja és un home arrelat al país. [I no pas: Ja és un home *afincat* al país.]

*Afincar-se no és substituïble per *fincar-se*, que significa “adquirir propietats”; és incorrecte, doncs, l'adjectiu *fincat* parlant d'algú que simplement s'estableix en un indret, quan no en volem destacar que és “propietari de finques”.

***agulletes**

És un barbarisme que hem de suplir per **cruiximent**, **adoloriment**, **punxades**, **fiblades**, segons el context. De **tenir agulletes* se'n pot dir **estar baldat**, **cruixit** o **adolorit**. EXEMPLE: Estic ben cruixit: tinc punxades per tot el cos.

10 Caplletra

Revista Internacional de Filologia

Edita l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Sumari del núm. **62** (Primavera 2017)

Podeu accedir als articles en PDF des d'aquí: <http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/issue/view/24725/showToc>

Monogràfic «Temes i formes de la primitiva narrativa catalana breu», coordinat per Marinela Garcia i Llúcia Martín.

MISCEL·LÀNIA

Des de la perifèria del discurs: Maria-Mercè Marçal i Dolors Miquel. Caterina Riba Sanmartí

El verb «semblar» en català antic. Jordi M. Antolí Martínez

Verbs psicològics catalans: el cas de «agradar» i «interessar». Carles Royo

El poder de la traducció per al redreçament d'una llengua identitària o adoptiva. Joan Verdegai

MONOGRÀFIC

Presentació. Marinela Garcia, Llúcia Martín

Cuentos efímeros. Ejemplo verosímil y diálogo en el «Llibre de meravelles». José Aragüés Aldaz

L'apparizione della serpe ne «La Faula» di Guillem de Torroella: folclore, politica e tecnica letteraria. Anna Maria Compagna

A l'entorn de «Lo somni de Joan Joan», de Jaume Gasull. Tomàs Martínez Romero

La secularització dels miracles marians en «La vida de la Verge Maria» de Miquel Peres. Carme Arronis Llopis

Los enigmas de las «Faules d'Isop». María Jesús Lacarra

RESSENYES

G. Crespí de Valldaura y Bosch Labrús (ed.), *Diario del Señor D. Cristóval Crespí desde el día en que fue nombrado presidente del Consejo de Aragón, 9 de junio 1652*. Carlos Martínez Mayor

Josep Vallverdú: balanç d'una trajectòria. Vicent Vidal

Alfons Gregori, *La dimensión política de lo irreal. El componente ideológico en la narrativa fantástica española y catalana*. Irene Mira

C. Gassulla d'Ursino, *Poesia festiva*. Edició i introducció a cura de Vicent Josep Escartí. Ramon Mora i Galbis

Anna Pineda i Cirera, *Les fronteres de la (in)transitivitat. Estudi dels aplicatius en llengües romàniques i basc*. Víctor Acedo-Matellán

Gemma Gómez Duran, *Gramàtica del català rossellonès*. Joaquim Martí Mestre

Abel Soler Molina, *El corsari Jaume de Vilaragut i la donzella Carmesina. El cavaller que inspirà el "Tirant lo Blanc"*. Enric Mallorquí-Rusalleda

Viquimarató de refranys

JORNADA D'EDICIÓ A VIQUIDITES, EL PROJECTE GERMÀ
DE LA VIQUIPÈDIA DEDICAT A LA PAREMIOLOGIA

29 de juny de 2017, de 10h a 18h
Centre de Documentació de Cultura Popular
Departament de Cultura
Edifici de la Filmoteca. Plaça de Salvador Seguí, 1-9 (Barcelona)

Inscribiu-vos a comunicacio@wikimedia.cat
Porteu el vostre portàtil o sol·liciteu-ne un a la inscripció.

 @Viquidites
#viquimarató

 ANACAL
WIKIPEDIA

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

 JOAN
AMADES

11 Noms

Revista de la Societat d'Onomàstica, núm. 6

[Societat d'Onomàstica](#) · [Consulteu aquí la revista completa](#)

